

UTJECAJ NOVIH INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKIH TEHNOLOGIJA NA OBITELJSKI ŽIVOT

Slavica Blažeka Kokorić

PREGLEDNI RAD / DOI: 10.20901/ms.11.22.5 / PRIMLJENO: 7.4.2020.

SAŽETAK *Usporedno s porastom dostupnosti osobnih računala i pametnih telefona u 21. stoljeću te sve većom učestalošću upotrebe interneta u svakodnevnom životu pripadnika svih generacija, značajno raste i interes znanstvenika za proučavanje utjecaja novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija na obiteljski život. S obzirom na to da u Hrvatskoj nedostaje znanstvenih radova i istraživanja na tu temu, cilj je ovoga preglednog rada izložiti aktualne trendove i istraživačke spoznaje u tome području, produbiti razumijevanje pozitivnoga i negativnoga utjecaja povećane upotrebe novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija na različite aspekte života suvremenih obitelji te ponuditi okvir za buduća istraživanja u tome području. Poseban je naglasak u ovom radu na analizi promjena u obiteljskom životu u području partnerskih/bračnih odnosa, roditeljstva, s osvrtom na utjecaj pandemije COVID-19. Zaključno je istaknuta potreba za daljnjim istraživanjima i unapređivanjem stručne podrške usmjerene na prevenciju i rješavanje problema u obiteljskom funkcioniranju koji su povezani s novim informacijsko-komunikacijskim tehnologijama.*

KLJUČNE RIJEČI

INTERNET, NOVE INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKE TEHNOLOGIJE, OBITELJSKE PROMJENE, PARTNERSKI / BRAČNI ODNOSI, RODITELJSTVO, PANDEMIJA COVID-19

Bilješka o autorici

Slavica Blažeka Kokorić :: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu - Studijski centar socijalnog rada
:: slavica.blazeka@pravo.hr

UVOD

Tehnološke inovacije koje su se pojavljivale u različitim društveno-povijesnim etapama oduvijek su bile važan poticaj za promjenu životnog stila pojedinca, obitelji i šireg društva (Merkle i Richardson, 2000). Pojava osobnih računala 80-ih godina prošlog stoljeća, premještanje interneta u privatno područje 90-ih godina te daljnji razvoj digitalne i informacijsko-komunikacijske tehnologije, potaknuli su brojne promjene u funkcioniranju suvremenih obitelji (Hughes i Hans, 2004). Zbog značajnog pojeftinjenja interneta te njegove sve veće dostupnosti na osobnim računalima i pametnim telefonima, danas članovi obitelji provode sve više vremena na njemu¹. Sve veća raznolikost i interaktivnost sadržaja koji se danas nude na internetu čini virtualni svijet sve primamljivijim, ali i korisnijim medijem za ispunjavanje različitih potreba svih generacija u obitelji.

Nesumnjivo je da je internet donio mnoge prednosti u život suvremenih obitelji te im olakšao rješavanje različitih situacija s kojima se svakodnevno susreću. Primjerice, putem interneta članovi obitelji danas mogu puno brže i lakše izmjenjivati informacije i usklađivati međusobne dogovore. Nove digitalne aplikacije omogućile su online kupovinu, online plaćanje režijskih troškova, praćenje nastave na daljinu, određivanje poslovnih zadataka od kuće i slično. Na taj način smanjena je potreba za odlaskom u dućane, banke, škole, radne organizacije ili na druga javna mjesta, što se pokazalo izuzetno korisnim u aktualnim situacijama provođenja mjera socijalne distance tijekom pandemije COVID-19.

Razvoj novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija olakšao je članovima obitelji brže dijeljenje znanja i ideja, lakše povezivanje i proširivanje socijalne mreže (bilo da se radi o izgradnji novih socijalnih odnosa ili njegovanju postojećih odnosa u virtualnom okruženju) te kreiranje novih načina i prilika za zadovoljenje različitih potreba (materijalnih, psiholoških, socijalnih, pa i duhovnih).

Uz brojne prednosti koje sa sobom donosi upotreba novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija, suvremene obitelji suočavaju se i s novim socijalnim rizicima povezanim s različitim oblicima (zlo)upotrebe novih tehnologija, a koji mogu otežati funkcioniranje obitelji, pridonijeti narušavanju obiteljskih odnosa, pa i većoj nestabilnosti suvremenih obitelji.

Iako se interes znanstvenika za sveobuhvatno proučavanje utjecaja novih tehnologija na obiteljski život pojavio već prije 20-ak i nešto više godina, treba reći da je ta tema došla u znanstveno žarište tek u drugom valu, nakon što su prethodno elaborirana istraživačka pitanja o tome kako se zajednice, organizacije i pojedinci prilagođavaju novim informacijsko-komunikacijskim tehnologijama (Hughes i Hans, 2004; Mesch, 2006a). Pregled recentne literature pokazuje da se posljednjih godina povećava interes istraživača za

¹ Procjenjuje se da danas ima više od 4,57 milijarde korisnika interneta što čini 58,7 % cjelokupne svjetske populacije (*Internet World Stats*, 2020). Kada se promatraju razlike u rasprostranjenosti korisnika interneta po svjetskim regijama, aktualni podatci s kraja 2019. godine prema izvješću mrežne stranice *Internet World Stats* pokazuju da je trenutno najveća zastupljenost korištenja interneta u Sjevernoj Americi, gdje internet koristi 94,6 % populacije te u Europi, gdje internet koristi 87,2 % populacije. Iako u Africi trenutno najmanji udio stanovništva koristi internet (39,3 %), upravo je u Africi zabilježena najveća stopa od 11,6 % porasta korištenja interneta od 2000. do 2020. godine. Prema *World Statu* (2020) u Hrvatskoj internet koristi 91,5 % populacije.

proučavanje pozitivnih i negativnih promjena u obiteljskom životu koje su odraz sve veće zaokupljenosti članova obitelji virtualnim sadržajima.

U Hrvatskoj ta istraživačka tema još uvijek nije dovoljno zastupljena. U domaćoj znanstvenoj publicistici uvelike nedostaju radovi u kojima bi se na znanstveno elaboriran način predstavile različite prednosti i nedostaci upotrebe novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija na obiteljski život. Cilj ovoga rada jest dati jezgroviti prikaz relevantnih tema koje dominiraju u znanstvenim radovima objavljenim u različitim otvorenim bazama od početka 21. stoljeća do danas, čime se želi potaknuti bolje razumijevanje, veća kritičnost te provođenje daljnjih istraživanja u tom važnom, a još nedovoljno etabliiranom istraživačkom području. Posebna pažnja bit će posvećena prikazu utjecaja novih tehnologija na sljedeće aspekte obiteljskoga života: upoznavanje partnera i razvoj romantičnih veza, kvalitetu bračnih i obiteljskih interakcija te izazove suvremenog roditeljstva.

UTJECAJ INTERNETA NA PRIRODU ROMANTIČNIH VEZA I KVALITETU PARTNERSKIH / BRAČNIH ODNOSA

Virtualni se prostor danas sve više koristi za zadovoljavanje različitih socijalno-emocionalnih potreba korisnika, pa tako i za traženje potencijalnih ljubavnih partnera (Matković i Landripet, 2015), za komunikaciju i izgradnju bliskosti u partnerskom odnosu (Vejmelka, 2020), pa čak i za prekid romantičnih veza (Strinavić, 2019). Društvene mreže danas omogućuju korisnicima da objavljuju fotografije i drugih slikovnih informacija te tekstualnih informacija podijele sa širom javnošću ili s odabranim kontaktima određene informacije koje se tiču njihova ljubavnog statusa ili trenutne romantične veze, bilo da se radi o zainteresiranosti za traženje novog partnera, o iskazivanju privrženosti u postojećem partnerskom odnosu ili o informiranju o problemima i raspadu partnerskog odnosa (Družeta i Zgrabljic Rotar, 2017; Van Ouytsel i dr., 2016; Vejmelka, 2020). Različita recentna istraživanja u tome području pokušavaju produbiti spoznaje i dati detaljnije odgovore na pitanja kako internet i nove informacijsko-komunikacijske tehnologije utječu na prirodu povezivanja te kasniju kvalitetu bračnih i izvanbračnih partnerskih odnosa. U narednom dijelu bit će predstavljeni recentni istraživački nalazi koji se tiču tih tema, uz kritički osvrt na neka područja/teme u kojima zasad kod nas nedostaju slična istraživanja.

Upoznavanje partnera i započinjanje ljubavnih veza posredstvom interneta

Iako se još donedavno traženje i pronalaženje ljubavnih i bračnih partnera preko oglasa na internetu smatralo čudnim i neprimjerenim te je bilo uvelike društveno stigmatizirano (Hughes i Hans, 2004), nagli razvoj interaktivnih sadržaja, društvenih mreža, specijaliziranih mrežnih stranica i digitalnih aplikacija za traženje seksualnih i romantičnih veza na internetu, doveo je do promjena u percepciji i učestalosti korištenja takvih servisa. Prema istraživanju Rosenfeld i Thomas (2012) u američkom društvu u proteklih 15 godina došlo je do naglog rasta broja osoba koje su iskusile mogućnost traženja partnera i razvijanja romantičnih veza preko interneta, a istodobno i do opadanja učestalosti tradicionalnih načina pronalaženja partnera posredstvom obitelji, škole, susjedstva, prijatelja ili radnog

okruženja. O širokoj rasprostranjenosti fenomena nalaženja romantičnih partnera putem interneta govori i istraživanje Hardie i Buzwell (2006) provedeno na uzorku od 1013 punoljetnih osoba u Australiji u kojem je potvrđeno da su iskustvo razvoja romantičnih odnosa u virtualnom okruženju doživjele sve promatrane dobne, spolne, političke i vjerske skupine. Praksa pronalaska partnera u virtualnom okruženju sve je raširenija i u hrvatskom društvu. Iako do sada o ovoj temi u Hrvatskoj nisu provedena sustavna istraživanja na reprezentativnom uzorku bračnih i izvanbračnih (hetero i homoseksualnih) parova, postoje parcijalna istraživanja koja nam mogu dati uvid u korištenje internetskih servisa za upoznavanje partnera u Hrvatskoj. Primjerice, Matković i Landripet (2015) proveli su istraživanje na uzorku od 594 korisnika i nekorisnika internetskih servisa za upoznavanje partnera u kojem je utvrđeno da se gotovo 90 % ispitanika koji su koristili spomenute servise bar jednom uživo susrelo s drugim korisnicima, a većina je s njima potom stupila u romantičnu vezu, seksualni odnos ili prijateljstvo. Istraživanje je pokazalo da su korisnici takvih internetskih servisa u Hrvatskoj i dalje skloni skrivanju tih aktivnosti zbog straha da će ih okolina smatrati očajnicima ili čudacima. Istodobno podatci pokazuju da tek manji dio nekorisnika izražava stigmatizirajuća stereotipna viđenja prema korisnicima internetskih servisa (Matković i Landripet, 2015).

U istraživanju Štulhofer i suradnika (2006) na uzorku od 2079 posjetitelja jednog od vodećih hrvatskih mrežnih portala namijenjenih upoznavanju partnera utvrđeno je da žene i muškarci u podjednakom broju koriste takve portale za upoznavanje potencijalnih partnera, no da pritom žene prednjače u komunikacijskim, a muškarci u konzumacijskim motivima. Nadalje, utvrđeno je da su žene značajno uspješnije od muškaraca u ostvarivanju fizičkih susreta s poznanicima s internetskih portala. Zanimljivo je reći da se takvi nalazi razlikuju od nalaza američkog istraživanja Cooper i dr. (2002a: 110, prema Štulhofer i dr., 2006) koji su pokazali da muškarci i žene podjednako ostvaruju iskustva fizičkog susreta s virtualnim poznanicima. Navedeno upućuje na postojanje određenih sociokulturnih razlika u tome području, što bi bilo vrijedno detaljnije istražiti u budućim istraživanjima.

Nadalje, treba reći da je u dosadašnjim domaćim istraživanjima koja su se bavila upoznavanjem partnera putem interneta, naglasak bio stavljen na situacije traženja i započinjanja romantičnog ili seksualnog odnosa bez prethodnog poznavanja partnera uživo. Pritom je zanemareno da se digitalni alati često koriste i za započinjanje ljubavnih odnosa između osoba koje su se prethodno upoznale uživo te u tom kontekstu takvi alati služe za bolje upoznavanje ili za ponovno povezivanje prije prekinutih kontakata. Primjerice, rezultati nacionalnog longitudinalnog istraživanja koje su proveli Rosenfeld i Thomas (2012) na uzorku od 3009 punoljetnih Amerikanaca koji su u braku ili izvanbračnoj vezi, pokazali su da je 74 % romantičnih veza putem interneta započeto bez prethodnog poznanstva uživo, kod 14,1 % parova radilo se o uspostavljanju početnog kontakta i započinjanju romantične veze posredstvom interneta uz prethodni poticaj prijatelja i obitelji, a kod 9,1 % parova radilo se o ponovnoj uspostavi ranije prekinutih kontakata i revitalizaciji odnosa putem interneta. S obzirom na to da u dosadašnjim domaćim istraživanjima nisu proučavani različiti načini započinjanja partnerskih veza u internetskom okruženju (sa i bez prethodnog poznanstva), u narednom razdoblju bilo bi korisno istražiti njihove specifičnosti te provjeriti postoje li razlike u daljnjem razvoju takvih veza i u njihovim drugim obilježjima.

Usporedbe specifičnih obilježja i stabilnosti ljubavnih veza koje su započete u virtualnom i fizičkom okruženju

Različiti autori ističu da virtualno upoznavanje partnera za razliku od klasičnog upoznavanja ima svoje prednosti u vidu lakšeg nadilaženja vremenskih, društvenih i prostornih prepreka (Matković i Landripet, 2015; McKenna, Green i Gleason, 2002). U virtualnom okruženju lakše je ostvariti otvoreniju, manje suzdržanu i opušteniju komunikaciju zbog veće mogućnosti zadržavanja anonimnosti, minimaliziranja autoriteta te ostvarivanja asinkrone komunikacije (Suler, 2004, prema Vejmelka, 2020). McKenna, Green i Gleason (2002) naglašavaju da je takva mogućnost započinjanja odnosa posebno važna za osamljene, socijalno anksiozne osobe i osobe s manjkom socijalnih vještina koje se teže odlučuju na uspostavljanje komunikacije i upoznavanje potencijalnih partnera u fizičkom okruženju.

Matković i Landripet (2015) ističu da virtualno upoznavanje partnera nudi mogućnost realizacije socijalnog i emocionalnog kontakta s manje rizika od neugodnosti, veću slobodu eksperimentiranja s razvojem partnerskog odnosa te veću mogućnost za realizaciju neobvezujućeg odnosa koji se lako raskida. Navedena obilježja ljubavnih veza u virtualnom okruženju podudarna su Giddensovim tezama transformacije intimnosti u uvjetima kasne modernosti te se uklapaju u Giddensovu sliku „refleksivnog, demokratskog te tradicionalnim društvenim normama neopterećenog načina uspostave i održavanja intimnih odnosa, koji traju dokle partnere veže razumijevanje, povjerenje, emocionalna bliskost i zadovoljstvo“ (Matković i Landripet, 2015:39).

Ako se pojave problemi u partnerskom odnosu, u skladu s opisanim obilježjima ljubavnih veza u fazi modernosti, očekivano je da će se partneri u virtualnoj stvarnosti češće okrenuti traženju drugih privlačnih alternativa umjesto ulaganja truda u unapređivanje načina rješavanja problema u postojećem partnerskom odnosu. Nestabilnost virtualnih partnerskih odnosa moguće je povezati i sa sve prisutnijim fenomenom „straha od propuštenih prilika“ (eng. *fear of missing out - FOMO*) (Przybylski, 2013) koji osobe usmjerava na beskonačno traganje za nečim boljim, pa tako i za boljim partnerom. Navedeno područje još nije dovoljno istraženo u kontekstu razvoja romantičnih odnosa, pa bi bilo korisno u budućim istraživanjima provjeriti hipoteze o mogućoj povezanosti straha od propuštenih prilika sa strahom od obvezivanja u partnerskom odnosu.

Dodatno treba reći da je očekivano da će se kod romantičnih odnosa koji se razvijaju u virtualnom okruženju, zbog prethodno opisanih obilježja anonimnosti i lakšeg prekida odnosa, pojaviti i naglašeni rizici od neekonomičnog ulaganja resursa (vremena, emocija, a nerijetko i financija) u fiktivne partnerske odnose koji se mogu pokazati lažnima te završiti i prije nego su započeli u fizičkom okruženju. Primjerice, u istraživanju Cornwell i Lundgren (2001) korisnici *chat rooma* izvijestili su da su u virtualnom prostoru češće doživjeli lažno predstavljanje (osobito vezano uz dob i fizičke attribute partnera) te su izvijestili, uspoređujući svoja iskustva s romantičnim vezama u virtualnom i fizičkom okruženju, da je njihov doživljaj predanosti i ozbiljnosti veze bio značajno veći kod romantičnih veza koje su se razvijale „licem u lice“ u odnosu na veze ostvarene virtualnim putem.

Unatoč navedenom, treba reći da McKenna, Green i Gleason (2002) ističu da je neopravdano pojednostavljeno zaključivati da su virtualni odnosi uvijek nestabilniji od odnosa koji se razvijaju u fizičkom okruženju. U prilog tome govore rezultati njihova longitudinalnog istraživanja u kojem se nakon dvogodišnjeg praćenja razvoja partnerskih odnosa u virtualnom okruženju pokazalo da navedeni odnosi nemaju ništa manju stabilnost od odnosa koji se razvijaju u fizičkom okruženju. Rosenfeld i Thomas (2012) također u svom istraživanju nisu našli razlike u kvaliteti partnerskih veza ovisno o tome jesu li se partneri upoznali na tradicionalne načine ili virtualnim putem te stoga autori zaključuju da kritike novih tehnologija u smislu da dovode do kratkotrajnih, površnih odnosa nisu opravdane. Na slične zaključke upućuju i Merkle i Richardson (2000) koji su analizirali sličnosti i razlike između stabilnosti virtualnih veza i tradicionalnih partnerskih odnosa. Autori zaključuju da je tijek nastanka i trajnost „online odnosa“, jednaka kao i kod partnerskih odnosa „licem u lice“ te da ukupno trajanje partnerskog odnosa, neovisno o tome je li neki odnos započet i završen u virtualnom okruženju ili je prerastao iz virtualnog u fizičko okruženje, najviše ovisi o zadovoljstvu partnera i percepciji omjera uloženog i dobivenog u odnosu. Sve navedeno upućuje na potrebu usmjeravanja budućih istraživanja na analizu širokog spektra varijabli koje u bitnoj mjeri mogu utjecati na kasniji tijek i stabilnost romantičnih odnosa, umjesto uske usmjerenosti na dihotomiju partnerskih odnosa koji su započeli u virtualnom i fizičkom okruženju.

ULOGA DIGITALNIH TEHNOLOGIJA U POVEZIVANJU I IZGRADNJI BLISKOSTI U PARTNERSKOM/BRAČNOM ODNOSU

Različita recentna istraživanja pokušavaju odgovoriti na pitanja kako nove tehnologije utječu na prirodu povezivanja i razvoj bliskosti u odnosu među partnerima. U tome području dominiraju istraživanja kojima se ispituju specifični obrasci partnerske komunikacije u virtualnom okruženju u odnosu na fizičko okruženje. Pritom različiti autori ističu da virtualna komunikacija nerijetko potiče partnere na bogatije procese samootkrivanja te da se u romantičnim vezama koje se zasnivaju na virtualnoj komunikaciji uobičajeno u ranijoj fazi odnosa razvija osjećaj bliskosti među partnerima (Merkle i Richardson, 2000, McKenna, Green i Gleason, 2002, Vejmelka, 2020).

McKenna, Green i Gleason (2002) naglašavaju da mnogi korisnici interneta u virtualnoj komunikaciji rado dijele osobne informacije te da iz pozicije relativno dobro zaštićene anonimnosti, spremnije i češće razotkrivaju skrivene, intimne dijelove sebe. Navedeno poistovjećuju s poznatim fenomenom „stranaca u vlaku“, tumačeći da su ljudi u većoj mjeri spremni podijeliti intimne detalje iz svog života u slučajnom susretu s neznancem nego s osobama iz svoga uobičajenoga socijalnog kruga. Merkle i Richardson (2000) također ističu da veća mogućnost zadržavanja anonimnosti i brzog prekida neželjene komunikacije u virtualnog odnosa, doprinose većoj opuštenosti i spremnosti na samootkrivanje u virtualnom okruženju. Očito je da virtualni kontekst nudi nove mogućnosti za povezivanje među ljudima, istodobno pružajući pojedincima priliku za sigurnu distancu i zaštitu.

Digitalni sadržaji mogu biti pogodni i za međusobno iskazivanje privrženosti i izgradnju bliskosti među partnerima koji ostvaruju kontakte uživo ili žive zajednički u izvanbračnoj ili bračnoj zajednici. Nove tehnologije mogu dati važan doprinos u razvoju, pa i u poboljšanju partnerskog odnosa (Vejmelka, 2020). Navedeno ne iznenađuje kada se uzme u obzir da se unutar novih tehnologija snažno razvijaju upravo digitalni alati koji posreduju u stvaranju osjećaja povezanosti u međuljudskim odnosima. Postoje brojni inozemni istraživački nalazi koji govore o prednostima korištenja novih tehnologija i njihovu pozitivnom utjecaju na brak ili partnerstvo. Primjerice, Hertlein i Ancheta (2014a) ističu veću dostupnost i češće interakcije partnera putem tekstualnih poruka i drugih oblika internetske komunikacije. Na taj način obogaćuje se komunikacija i osjećaj bliskosti između parova te se olakšavaju dogovori oko dijeljenja odgovornosti u svakodnevnim situacijama, omogućava se brza izmjena informacija i emocionalno povezivanje supružnika u izvanrednim okolnostima i hitnim situacijama.

Nove tehnologije mogu biti od velike pomoći i parovima u specifičnim situacijama razdvojenog života kada su partneri prisiljeni održavati svoje veze na daljinu (Cooper, 2002, prema Hertlein i Ancheta, 2014a). Na prednosti mrežnih servisa u vidu olakšavanja partnerske komunikacije i međusobnog pružanja podrške u specifičnim životnim okolnostima upućuje i istraživanje Lenhart, Duggan i Smith (2014, prema Vejmekla, 2000) provedeno da uzorku od 2000 američkih parova, u kojem je gotovo $\frac{3}{4}$ parova izrazilo doživljaj o pozitivnom utjecaju interneta i društvenih mreža na njihov brak ili partnerstvo.

ULOGA NOVIH INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKIH TEHNOLOGIJA U GENERIRANJU I RJEŠAVANJU TEŠKOĆA U PARTNERSKIM VEZAMA

Recentna istraživanja pokazuju i da različiti oblici zlouporabe novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija mogu izazvati teškoće u partnerskim odnosima, smanjiti kvalitetu partnerske komunikacije, narušiti povjerenje među partnerima te izazvati nestabilnost i prekid partnerskog odnosa. Hertlein i Ancheta (2014b) pojašnjavaju da je interes istraživača u tome području primarno bio usmjeren upravo na prepoznavanje i analizu problemima koji proizlaze iz zlouporabe novih digitalnih tehnologija. Pritom se najčešće analizirao utjecaj pretjeranog provođenja vremena u *online* aktivnostima i preokupiranosti partnera videoigrama, društvenim mrežama, internetskim kladenjem ili slično na različite aspekte partnerskih odnosa. Kao negativne posljedice najčešće su opisivane teškoće i zastoji u partnerskoj komunikaciji, stvaranje barijera za razvoj intimnosti, bijeg od suočavanja s problemima u partnerskom odnosu, pojačavanje doživljaja zanemarenosti, ljubomore ili isključenosti iz života partnera i slično. Primjerice, u istraživanju Lenharta, Duggana i Smitha (2014, prema Vejmekla, 2020) oko četvrtine partnera izjavilo je da novu tehnologiju doživljava kao izvor napetosti i nezadovoljstva u partnerskim odnosima zbog nedovoljne uključenosti u partnersku komunikaciju uslijed pretjerane upotrebe mobitela i društvenih mreža. Također, rezultati istraživanja Hertlein i Ancheta (2014b) o pozitivnim i negativnim stranama tehnologije u ljubavnim vezama studenata pokazali su da nove tehnologije (s posebnim naglaskom na slanje tekstualnih poruka) mogu zakomplicirati par-

tnerske odnose zbog mogućih negativnih učinaka koji se očituju u pojavi dvosmislenosti u komunikaciji, posebice nejasnoća oko emocionalnog značenja poruka. One ponekad kompliciraju odnose i zato jer potiču probleme s narušenim povjerenjem u vezi i probleme koji proizlaze iz emocionalnog distanciranja partnera.

Različita istraživanja pokazala su da nove tehnologije, a posebice korištenje društvenih mreža, mogu potaknuti pojavu partnerskih sukoba te pojačane probleme s ljubomrom i kontrolirajućim ponašanjem u partnerskom odnosu. Primjerice u istraživanju Muise, Christofides i Desmarais (2014) potvrđeno je da povećana upotreba *Facebooka* značajno predviđa pojavu ljubomore u partnerskoj vezi, pri čemu su žene u odnosu na muškarce sklonije češće pokazivati kontrolirajuća ponašanja te pratiti aktivnosti svojih partnera na *Facebooku*. Jednako tako istraživanje Van Ouytsel i suradnika (2016) pokazalo je da društvene mreže snažno potiču ljubomoru i kontrolirajuće ponašanje u ljubavnim odnosima mladih. Na slične zaključke upućuje i domaće istraživanje Družeta i Zgrabljic Rotar (2017) u kojem je utvrđeno da način korištenja *Facebooka* ima značajan utjecaj na ljubavne veze mladih, pri čemu su kao najvažniji problemi također istaknuti problemi ljubomore i nadziranja partnera.

Danas postoje i različita istraživanja koja upućuju na trendove porasta razvoda braka koji se mogu dovesti u direktnu vezu s negativnim utjecanjem društvenih mreža. Primjerice, Lumpkin (2012, prema Hertlein i Ancheta, 2014b) ističe da je čak 33 % slučajeva razvoda braka 2011. godine bilo povezano s problemima u partnerskom odnosu koji su proizlazili iz korištenja društvene mreže *Facebook*. Da su navedeni problemi široko kulturološki rasprostranjeni, pokazuje i istraživanje Kiruhi, Ngugi i Kiai (2018) u kojem autori ističu da društvene mreže negativno utječu na instituciju monogamnog braka u afričkom društvu jer potiču i olakšavaju bračnu nevjeru.

Profesionalna praksa obiteljskih i bračnih terapeuta danas sve češće pokazuje da suvremeni brakovi i partnerski odnosi dolaze u krizu ne samo zbog seksualne prevare već i zbog raširenog problema emocionalnog povezivanja partnera s potencijalnim novim partnerima u virtualnom okruženju, što izaziva pojavu pojačanih tenzija i sukoba, pa i doživljaj emocionalne nevjere u partnerskom odnosu (Hertlein i Blumer, 2013). Različiti oblici interaktivnih sadržaja na internetu svakodnevno otvaraju nova pitanja o mogućim novim oblicima narušavanja granica partnerskog odnosa u virtualnom okruženju. Merkle i Richardson (2000) naglašavaju potrebu za sagledavanjem pitanja povrede granica partnerskog odnosa u virtualnom okruženju kroz propitivanje toga što za partnere danas predstavlja koncept nevjere i izdaje. Naime, dok je donedavno za većinu tradicionalnih veza koncept nevjere i izdaje bio usko povezan s iskustvom seksualne nevjere, danas se sve više otvara pitanje nevjere u virtualnom prostoru (*eng. cyber-cheating*). Ovo iskustvo može obuhvaćati različite načine narušavanja granica partnerskog odnosa preko aktivnosti u virtualnom okruženju koje ne moraju biti isključivo niti eksplicitno seksualnog sadržaja, već se može raditi o emocionalnom povezivanju, dijeljenju osobnih informacija te izgradnji bliskosti s drugim potencijalnim partnerima u virtualnom prostoru. Ono što je zajedničko kod svih oblika virtualne nevjere jest to da takva iskustva izazivaju doživljaj izdaje koji je povezan s narušavanjem i povredom povjerenja ili očekivanja na kojima se neki partnerski odnos te-

melji (Merkle i Richardson, 2000: 190). Navedeno potvrđuju rezultati istraživanja Scheidera (2000, prema Hughes i Hans, 2004: 509) koji su pokazali da i u situacijama kada virtualne afere ne prerastu u afere uživo, takve internetske aktivnosti mogu dovesti do narušavanja povjerenja i intimnosti u partnerskom odnosu te biti ozbiljna prijetnja za samopoštovanje partnera i za stabilnost partnerskog odnosa. Na slične zaključke upućuje i istraživanje Whitty (2005) o doživljaju virtualne nevjere koje je pokazalo je da ispitanici u prosjeku pridaju podjednaku pažnju emocionalnoj nevjeri kao i seksualnoj nevjeri.

Različita istraživanja upućuju i na pojavu specifičnih rizika od zloupotrebe digitalnih tehnologija u situacijama prekida partnerskog odnosa. Najčešći oblici zloupotrebe digitalnih tehnologija u situacijama prekida partnerskog odnosa vezani su uz fenomene *online* praćenja/uhođenja bivšeg partnera (*eng. stalking*) (Fox i Tokunaga, 2015; Strinavić, 2019), slanja uvredljivih poruka, ucjenjivanja s pomoću *sextinga* (Van Ouytsel i dr., 2017). U novije vrijeme u stručnim krugovima sve više se prepoznaje i zloraba novih tehnologija u kontekstu međusobnih razračunavanja bivših partnera kod visoko konfliktnih razvoda. Navedenoj tematici trebalo bi posvetiti posebnu pažnju u budućim istraživanjima.

U novijim radovima koji govore o pozitivnim i negativnim učincima modernih tehnologija na partnerske odnose, naglašava se da je način upotrebe novih tehnologija u značajnoj mjeri povezan s dinamikom samog odnosa i sa zadovoljstvom partnerskim odnosom. Primjerice, u istraživanju Coyne i suradnika (2011, prema Hertlein i Ancheta, 2014b) potvrđeno je da partneri koji su zadovoljni svojim partnerskim odnosom u tekstualnim porukama koje međusobno izmjenjuju češće izražavaju svoje pozitivne osjećaje prema partneru te time učvršćuju kvalitetu svog odnosa, dok partneri koji su manje zadovoljni svojim odnosom tekstualne poruke koriste češće i za međusobne konfrontacije, razmjene suprotstavljenih mišljenja i dijeljenje osjećaja nakon svađe.

Hertlein i Blumer (2013) ističu da su u digitalnome dobu u kojem živimo teme koje se tiču upotrebe digitalnih tehnologija neizostavni dio terapijskog rada s parovima i obiteljima te stoga nude cjeloviti višesistemske teorijski okvir za procjenu i tretman specifičnih problema i načina upotrebe novih tehnologija u partnerskim i obiteljskim odnosima. Spomenuti teorijski okvir usmjeren je na praćenje utjecaja novih digitalnih tehnologija na sljedeće dimenzije partnerskih i obiteljskih odnosa: relacijske uloge, relacijska pravila, granice, razvijanje odnosa, održavanje odnosa i rastvaranje odnosa.

Zaključno treba naglasiti da se nove informacijsko-komunikacijske tehnologije u posljednje vrijeme sve češće koriste i kao koristan alat u pružanju profesionalne podrške parovima koji su zbog teškoća u partnerskom odnosu uključeni u proces savjetovanja, terapije, obiteljske medijacije i slično (Hertlein i Ancheta, 2014, Vejmelka, 2020). Navedeno je posebno došlo do izražaja u proteklih godinu dana kada su zbog pandemije COVID-19 brojni oblici profesionalne podrške provedeni u virtualnom okruženju. Vejmelka (2020) ističe da je danas za obiteljske medijatore i druge stručnjake koji rade s partnerima važno razumijevanje specifičnosti partnerske komunikacije u *online* okruženju, te da navedeno posebno dolazi do izražaja u vrijeme pandemije COVID-19 u kojoj su fizički kontakti između stručnjaka i korisnika ograničeni.

IZAZOVI SUVREMENOGA RODITELJSTVA U KONTEKSTU NOVIH INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKIH TEHNOLOGIJA

Jedna je od važnih zadaća suvremenoga roditeljstva omogućiti djeci i mladima pravo na korištenje novih digitalnih tehnologija na siguran, razvojno neugrožavajući način (Buljan Flander i Brezinščak, 2018, Ciboci i Labaš, 2019). Prava djeteta u digitalnom okruženju prepoznata su kao jedno od prioritetnih područja u Strategiji Vijeća Europe za prava djeteta 2016. – 2021. (Vijeće Europe, 2016). U Preporuci CM/Rec(2018)7 Odbora ministara državama članicama (Vijeće Europe, 2018) ističe se da je „informatičko-komunikacijska tehnologija važan alat u životima djece koji pridonosi obrazovanju, socijalizaciji, izražavanju i inkluzivnosti, no njegova upotreba istovremeno može proizvesti rizike, uključujući nasilje, iskorištavanje i zlostavljanje“.

U nastojanju da maksimiziraju prednosti medijski bogatog okruženja za svoju djecu te istodobno minimaliziraju njihove nedostatke i rizike, suvremeni se roditelji susreću s brojnim izazovima (Livingstone i Helsper, 2008). Roditeljima često nedostaju znanja i vještine povezane s digitalnom pismenošću (Ciboci i Labaš, 2019). Nerijetko im nedostaje i vremena, pa onda i motivacije, da prate nove tehnološke mogućnosti koje se razvijaju unutar informatičko-komunikacijskih tehnologija. Stoga ne iznenađuje da često nisu upoznati s prednostima i nedostacima novih digitalnih aplikacija ili društvenih mreža koja svakodnevno koriste njihova djeca. Roditeljima je danas sve teže nadzirati što njihova djeca rade na internetu jer većina djece posjeduje mobitel/pametni telefon za osobnu upotrebu s pomoću kojeg vrlo često mogu pristupiti internetu na bilo kojem mjestu, u bilo kojem trenutku. Na raširenost tog fenomena u Hrvatskoj upućuju rezultati nacionalnog istraživanja koje je 2017. godine provedeno na reprezentativnom uzorku od 1017 djece u dobi od 9 do 17 godina, a koje je pokazalo da 61,3 % djece ima mogućnost pristupanja internetu uvijek, a još 26,1 % često te da to čine najčešće upravo putem vlastitih mobitela/pametnih telefona (Ciboci i dr., 2020: 6).

Poznato je da suvremeni roditelji, pritisnuti svakodnevnim obavezama i stresom, nerijetko koriste nove digitalne tehnologije kao pomoć u roditeljstvu djece već od njihove rane razvojne dobi te im nerijetko dopuštaju da provode puno vremena pred zaslonima mobilnih telefona i sl. Uočavajući navedeni problem, Američko pedijatrijsko društvo izdalo je preporuku roditeljima da djeca u dobi do dvije godine uopće ne bi smjela provoditi vrijeme pred zaslonima (*American Academy of Pediatrics*, 2018). Pritom se roditelje upozorava da stimulansi koje dijete dobiva iz virtualnog okruženja ne mogu zamijeniti stimulanse iz fizičke okoline, posebice one iz neposredne interakcije s primarnim skrbnikom. Na postojeću praksu u tom području u Hrvatskoj upozorilo je „Prvo nacionalno istraživanje o predškolskoj djeci pred malim ekranima“ koje je provela Poliklinika za djecu i mlade Grada Zagreba (2017) na uzorku od 655 roditelja djece predškolske dobi. Rezultati spomenutog istraživanja pokazali su da 79 % djece već u dobi mlađoj od dvije godine koristi elektroničke uređaje, da četvrtina roditelja djece predškolske dobi uopće ne određuje nikakva pravila oko korištenja elektroničkih uređaja, da djeca predškolske dobi provode od 2 do 3,6 sati dnevno za malim ekranima, pri čemu 90 % djece koristi elektroničke uređaje prije spavanja, a oko trećine njih za vrijeme obroka. Zabrinjavajući su podatci da nemali broj roditelja ne shvaća ozbiljno ni

zakonski propisana dobna ograničenja djece u korištenju određenih *online* aktivnosti. Navedeno potkrepljuju rezultati nacionalnog istraživačkog projekta "Društvena *online* iskustva i mentalno zdravlje mladih" prikupljeni na uzorku od 1772 srednjoškolca (Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, 2019) koji su pokazali da je prije 10. godine profil na društvenim mrežama otvorilo 17,5 % mladih, da je trećini njih profil otvorio netko drugi, a u najvećem broju slučajeva (47,2 %) to su bili upravo njihovi roditelji.

Najcjelovitiji pregled zastupljenosti različitih rizika kojima su izložena djeca i mladi u virtualnom okruženju donose rezultati recentnog istraživanja koje je provedeno 2017. godine u Hrvatskoj na reprezentativnom uzorku od 1017 djece u dobi od 9 do 17 godina i njihovih roditelja, u sklopu velikog međunarodnog istraživačkog projekta *EU (Global) Kids Online* (Ciboci i Labaš, 2019, Ciboci i dr., 2020). Podatci su pokazali da je u 2017. godini elektroničko nasilje doživjelo 7 % djece, da je nešto više od 25 % djece bilo izloženo seksualnim sadržajima i porukama te drugim neprimjerenim sadržajima te da su djeca znatno češće izložena negativnom internetskom sadržaju nego to njihovi roditelji očekuju.

Brojna istraživanja upozorila su na različite negativne posljedice koje može izazvati zlouporaba novih tehnologija kod djece i mladih: u istraživanju Padilla-Walker i suradnika (2010) utvrđeno je da je bez obzira na spol, veća upotreba videoigara povezana s većom uporabom alkohola i droga, te s nižom kvalitetom odnosa s prijateljima i roditeljima. Salgur (2013) je upozorio na povezanost količine vremena koju djeca i mladi provode na internetu s nedovoljnom posvećenošću djece i mladih školskim obavezama i drugim aktivnostima. U istraživanju Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba (2019) utvrđeno je da je primanje, slanje i proslijeđivanje seksualno sugestivnih poruka/fotografija/videoa, *sextanje* pod prisilom i nagovorom, *sextanje* sa znatno starijom osobom, susretanje s nepoznatim osobama, povezano s iskazivanjem eksternaliziranih teškoća kod adolescenata u vidu agresivnosti, suprotstavljanja, teškoća u odnosima s drugima, kršenju normi i pravila.

Navedena su istraživanja primjeri brojnih istraživanja u tome području čiji prikaz premašuje okvir ovoga rada, no ilustrativno upućuje na potrebu unapređivanja znanja i vještina kako djece i mladih tako i njihovih roditelja u pogledu načina sigurnog korištenja interneta. Neosporno je da u današnje digitalno doba svi moramo postati „digitalno mudri“ i u većoj mjeri posvećeni medijskoj digitalnoj pismenosti u našoj svakodnevici (Ciboci i Labaš, 2019: 89). S obzirom na to kako je očekivano da su aktualna događanja povezana s pandemijom COVID-19 i provođenjem nastave na daljinu dodatno povećala upotrebu interneta u djece i mladih, ovaj je temi potrebno dodatno posvetiti pažnju i u budućim istraživanjima.

MODELI POSREDOVANJA RODITELJA PRI KORIŠTENJU INTERNETA OD DJECE I MLADIH

Roditelji svojim odgojnim stilovima i postupcima u značajnoj mjeri utječu na različite aspekte ponašanja i funkcioniranja djece, pa tako i na korištenje interneta (Valcke i dr., 2010). Kada su u pitanju roditeljski odgojni postupci usmjereni na praćenje i reguliranje

upotrebe interneta i internetskih sadržaja u djece, u literaturi se spominju različiti modeli roditeljskog posredovanja. Nathanson (2001a, prema Eastin, Greenberg i Hofschire, 2006) nudi podjelu na sljedeća tri modela: a) *činjenično posredovanje* – odnosi se na roditeljske odgojne postupke i napore kojima roditelji nastoje prenijeti djeci korisne informacije i poučiti ih o važnim činjenicama vezanim uz (zlo)upotrebu novih tehnologija; b) *evaluacijsko posredovanje* – usmjereno je na poticanje diskusije između roditelja i djece o medijskim sadržajima, na evaluaciju i oblikovanje vrijednosnih prosudbi o različitim medijskim sadržajima te na poticanje kritičnosti i razlikovanje virtualne stvarnosti od realnih događaja; c) *restriktivno posredovanje* – odnosi se na definiranje i izvršenje roditeljskih pravila o upotrebi interneta, obuhvaća roditeljske napore kojima roditelji kontroliraju dječja ponašanja povezana s korištenjem novih tehnologija.

Livingstone i Helsper (2008: 4) u svom su istraživanju provjeravali mogu li se modeli roditeljskih posredovanja koji su korišteni kod regulacije dječje upotrebe televizije primijeniti i na internetske sadržaje te su ponudili podjelu roditeljskih strategija na sljedeća tri temeljna modela: (1) *aktivno posredovanje* – sastoji se od razgovora o medijskim sadržajima u vrijeme dok se dijete bavi tim medijem, a uključuje i pozitivne i negativne oblike posredovanja; (2) *restriktivno posredovanje* – uključuje postavljanje pravila koja ograničavaju upotrebu medija, uključujući ograničenja utrošenog vremena, mjesto upotrebe ili sadržaja bez nužnog raspravljanja o značenju i učincima takva sadržaja; (3) *zajedničko korištenje / dijeljenje iskustava* – označava model posredovanja u kojem je roditelj prisutan dok je dijete u interakciji s medijem, uključuje zajedničko dijeljenje iskustava, ali bez komentiranja sadržaja ili njegovih učinaka. Livingstone i Helsper (2008) zaključuju da je navedene strategije u velikoj mjeri moguće primijeniti i na posredovanje u korištenju interneta, no da su potrebne i djelomične modifikacije zbog nekih specifičnosti digitalnih medija (npr. digitalni mediji ne omogućuju u jednakoj mjeri kao televizija zajedničko korištenje sadržaja, no nude više specifičnih alata za filtriranje ili blokiranje određenih *online* aktivnosti). U kasnijim radovima Livingstone i suradnici (2017, prema Ciboci i Labaš, 2019: 89) ističu da se niz raznolikih medijacijskih praksi roditelja može svrstati u dvije široke kategorije: *restriktivno posredovanje* koje je usmjereno na ograničavanje dječjeg pristupa internetu čime se nastoji smanjiti izloženost djece internetskim rizicima, no istodobno se ograničava i mogućnost razvoja njihove digitalne pismenosti i izgradnje otpornosti te *posredovanje usmjereno na omogućavanje pristupa* koja obuhvaća skup praksi (npr. zajedničku uporabu, praćenje sadržaja, upotrebu tehničkih ograničenja u svrhu roditeljskog nadzora i sl.) koje se primjenjuju s ciljem osnaživanja djece i podržavanja njihova aktivnog angažmana u korištenju internetskih medija.

Istraživanja pokazuju da su različiti roditeljski postupci vezani uz praćenje i reguliranje upotrebe interneta od djece povezani s općenitim obilježjima roditeljskog odgojnog stila (Valcke i dr., 2010; Clark, 2013, prema Ciboci i Labaš, 2019), ali i da se roditeljska ponašanja mijenjaju i u skladu s okolnostima (dob djeteta, školski uspjeh, prisutnost odgojnih teškoća, roditeljske navike korištenja interneta itd.). Primjerice, u istraživanju Valcke i dr. (2010) utvrđeno je da se strategije koje roditelji koriste u medijaciji dječje upotrebe interneta značajno razlikuju ovisno o tome kakav stav sami roditelji imaju prema internetu, kakva su njihova dosadašnja iskustva s upotrebom interneta te koliko često i sami koriste internet.

Utvrđeno je također da postoji povezanosti između roditeljskog odgojnog stila i dječje upotrebe interneta.

Zanimljive rezultate u tome području donosi i istraživanje Özgür (2016) u kojem je utvrđeno da se paralelno s povećanjem dobi djeteta, roditeljska medijacija postupno mijenja od autoritativnog prema demokratskom stilu te da bolji školski uspjeh djeteta pozitivno korelira s većom slobodom i prisutnošću demokratskoga odgojnog stila u određivanju roditeljskih pravila i nadziranju dječje upotrebe interneta. Promjene u pristupu roditelja u nadziranju dječjih internetskih aktivnosti potvrđene su i u nacionalnom istraživanju o sigurnosti djece na internetu *HR Kids Online* (Ciboci i dr., 2020) koje je pokazalo da paralelno s povećanjem dobi djece opada roditeljski nadzor ili drugi načini praćenja internetske aktivnosti djece. Spomenuto istraživanje pokazalo je da 82,1 % roditelja smatra kako je djeci potrebno postaviti pravila u korištenju interneta, a 62,6 % da je djecu potrebno nadzirati prilikom korištenja interneta (Ciboci i sur, 2020: 35). Roditelji najčešće provjeravaju koje je internetske stranice dijete posjetilo (67,9 %), poruke na elektroničkoj pošti ili drugim aplikacijama (58,5 %), profil na društvenim mrežama (56,9 %) i aplikacije koje je dijete kupilo (42,8 %). Istodobno visoki postotak roditelja izjavio je da većinom nikada ne koriste program roditeljske kontrole za praćenje aplikacija koje njihova djeca preuzimaju (71,4 %) niti program koji ograničava s kojim osobama dijete smije biti u kontaktu (80 %) (Ciboci i dr., 2020: 36).

Pri procjenama modela roditeljskih medijacija korisno je usporediti percepciju djece i roditelja jer istraživački radovi u tome području često upućuju na prisutne nedosljednosti i razlike u procjenama roditelja i djece. Tako je primjerice u studiji Livingstone (2002, prema Hughes i Hans, 2004) 50 % roditelja izvijestilo da se u njihovim obiteljima poštuju određena pravila i roditeljska ograničenja o dječjoj upotrebi interneta, a istodobno djeca su izvijestila o postojanju upola manje ograničenja u tome pogledu.

Različita istraživanja pokušavaju dati odgovor na pitanje koji modeli roditeljske medijacije su najpoželjniji i najučinkovitiji. Primjerice, u istraživanju Cho i Choen (2005) utvrđeno je da je manja izloženost djece neprimjerenim sadržajima na internetu povezana s većom kontrolom roditelja, češćim zajedničkim sudjelovanjem roditelja i djeteta u mrežnim aktivnostima te s višom obiteljskom kohezijom. U istraživanju Livingstone i Helsper (2008) utvrđeno je da roditelji kao najpoželjniji model reguliranja internetskih aktivnosti adolescenata vide strategije usmjerene na zajedničko donošenje pravila upotrebe interneta, zajedničku upotrebu računala te korištenje tehničkih ograničenja s pomoću filtera ili softvera za nadzor. Suprotno roditeljskim očekivanjima, kao značajan model smanjenja rizika istaknuo se model roditeljskog ograničavanja slobode adolescenata u vršnjačkim *online* interakcijama. Ti rezultati pokazuju da percepcija očekivanja o djelotvornosti primjene određenih modela roditeljske medijacije nije nužno u korelaciji sa stvarnim učincima. Navedeno upućuje i na potrebu provođenja daljnjih, longitudinalnih istraživanja u tome području kojima bi se moglo preciznije detektirati kakva je učinkovitost različitih modela roditeljske medijacije pri korištenju interneta od djece i mladih. Uz praćenje razlika u učinkovitosti pojedinih modela ovisno o razvojnoj dobi djece i mladih, u narednim istraživanjima posebnu pažnju trebalo bi posvetiti i proučavanju sličnosti i razlika u modelima rodi-

teljskih medijacija koje se primjenjuju ovisno o obrazovnom i socioekonomskom statusu roditelja, strukturi obitelji ili drugim obilježjima roditeljstva (Mascheroni i dr., 2018.; prema Ciboci i Labaš, 2019). Nažalost, takvih istraživanja zasad u Hrvatskoj nema.

UTJECAJ NOVIH INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKIH TEHNOLOGIJA NA DOŽIVLJAJ RODITELJSTVA

U analizi utjecaja novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija na doživljaj roditeljstva mnogi autori naglašavaju da korištenje novih tehnologija donosi različite pogodnosti za suvremene roditelje te da pridonosi jačanju njihovih roditeljskih kompetencija (Daneback i Plantin, 2008; Hughes i Hans, 2004; Mesch, 2006a). Internet danas omogućuje roditeljima brži pristup informacijama koje se tiču različitih tema vezanih uz roditeljstvo. Primjerice, istraživanje koje je 2005. godine provela tvrtka *Yahoo* (prema Daneback i Plantin, 2008) pokazalo je da 86 % budućih roditelja koristi internet za pretraživanje podataka o trudnoći. Internet omogućuje roditeljima i sudjelovanje u različitim forumima i *online* raspravama, razmjenu iskustava i dijeljenje korisnih informacija putem elektroničke pošte i različitih aplikacija za direktno slanje poruka (npr. *Viber*, *WhatsApp*, *Messenger*), tzv. 'soba za razgovor' (*chat rooms*) i drugih platforma koje omogućuju *online* interakcije. Virtualno umrežavanje roditelja u slične interesne skupine za mnoge roditelje predstavlja koristan, vrijedan izvor podrške (informacijske, emocionalne, praktične) u prevladavanju kriznih situacija i specifičnih teškoća roditeljstva (Carlson, Lammert i O'Leary, 2012; Doty i Dworkin, 2014; Haslam, Tee i Baker, 2017). Upotreba novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija omogućuje roditeljima veću dostupnost informacija koje su im potrebne, ali i mogućnosti da ostanu anonimni u kontaktima i traženju savjeta od profesionalca (Plantin i Daneback, 2009). Sve navedeno čini digitalne tehnologije izuzetno korisnim i dobrodošlim alatom za osnaživanje roditeljskih kompetencija.

Istraživački radovi vezane uz te teme kod nas još nisu dovoljno zastupljeni. S obzirom na to da je u posljednjih godinu dana zbog epidemioloških uvjeta koji su ograničavali neposredan rad stručnjaka s korisnicima došlo do porasta korištenja *online* servisa za podršku roditeljstvu, očekivano je da će u narednom razdoblju značajno porasti istraživački interes za to područje i kod nas.

Uz brojne prednosti, treba istaknuti da nove tehnologije i brzi pristup velikoj količini informacija, kod nekih roditelja mogu izazvati i suprotan učinak te pojačati doživljaj nesigurnosti i nekompetentnosti. Naime, sve masovnija izloženost roditelja preplavljujućim informacijama i savjetima o poželjnim stilovima roditeljstva, o novim pristupima u odgoju ili liječenju djece, stvara plodno tlo za pojavu tzv. „paranoidnog roditeljstva“ (Furedi, 2008). U suvremenoj kulturi koju obilježava konzumerizam i pluralizam različitih životnih stilova, roditeljima je sve teže prepoznati što su vrijedne i korisne informacije, a što jeftini marketinški postupci. Furedi (2008) stoga naglašava da roditelji trebaju biti kritični u prihvaćanju ponude različitih pružatelja usluga koji se pri plasiranju svojih proizvoda ne koriste samo prepoznatim potrebama roditelja, već i potkrepljivanjem njihovih strahova i nesigurnosti. Daneback i Plantin (2008) također upozoravaju na problem preplavljenosti

interneta sadržajima koji se tiču roditeljstva, a koji nerijetko sadrže kontradiktorne, pa i obmanjujuće informacije kojima se roditelje zbunjuje. U tom kontekstu ističu potrebu za boljim informiranjem roditelja u kojim internetskim izvorima mogu dobiti znanstveno i stručno provjerene informacije.

U Hrvatskoj praksa virtualnog umrežavanja roditelja i njihova uključivanja u različite programe edukacije i stručne podrške u virtualnom okruženju nije još široko rasprostranjena. U narednom razdoblju važno je istražiti kakve prakse zasad postoje, na koji način one odgovaraju na različite potrebe roditelja za podrškom u nošenju izazovima suvremenog roditeljstva te u kojoj su mjeri učinkoviti različiti oblici podrške koje roditelji mogu ostvariti u virtualnom okruženju.

UTJECAJ NOVIH INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKIH TEHNOLOGIJA NA OBITELJSKU DINAMIKU I KOHEZIVNOST OBITELJI

Neosporno je da nove tehnologije ostavljaju trag na obiteljsku dinamiku, na način komunikacije i kvalitetu obiteljskih interakcija. Toj su temi pažnju posvetili različiti istraživači i stručnjaci koji unatrag 20-ak godina raspravljaju o pozitivnim i negativnim stranama tih promjena (Kraut i dr., 1998; Mesch, 2006a; Rompaey, Roe i Struys, 2002; Salgur, 2016; Williams i Merten, 2011). Primjerice, u jednom od pionirskih radova Tapscot (1997, prema Mesch, 2006a) ističe pozitivne učinke novih digitalnih tehnologija i interneta na jačanje obiteljske kohezije, pojašnjavajući da se u doba interneta mnoge aktivnosti poput rada, učenja i kupovanja, koje su se u industrijskom društvu raspršile po različitim ustanovama i javnim prostorima, ponovno vraćaju u većoj mjeri u obiteljsko okruženje što dovodi do umnožavanja zajedničkih obiteljskih aktivnosti.

Pozitivni učinci novih digitalnih tehnologija u vidu očuvanja komunikacije i bliskosti naglašeno su prisutni u situacijama odvojenog života članova obitelji (Hughes i Hans, 2004). Navedeno ima sve veću važnost zbog povećane geografske mobilnosti, čestih razvoda brakova, radnih migracija i drugih situacija u kojima dolazi do promjene obiteljske strukture popraćene razdvajanjem članova obitelji. Široka upotreba i dostupnost novih načina *online* komunikacije različitim servisima za razmjenu tekstualnih ili slikovnih poruka, videopoziva, društvenih mreža i slično, danas omogućuje znatno jednostavniju, bržu i učestaliju komunikaciju na daljinu, a na taj način i očuvanje bliskih odnosa između članova obitelji koji ne žive, ali i koji žive zajedno.

Brojni istraživači proučavali su i negativne strane upotrebe novih tehnologija na obiteljski život. U jednom od prvih istraživanja na tu temu Kraut i suradnici (1998) utvrdili su da je veća upotreba interneta povezana s padom komunikacije između članova obitelji koji žive u istom kućanstvu, sa smanjivanjem veličine njihova socijalnog kruga te s povećanjem depresije i usamljenosti. Rompaey, Roe i Struys (2002) istaknuli su da je pristup i vrijeme provedeno na internetu jedan od najučestalijih povoda sukobima između roditelja i djece, pa čak i između braće i sestara, te da se u tim sukobima u vezi s korištenjem interneta reflektira jaz između generacija po pitanju očekivanja od privatnosti, različitih

pristupa izvršenju obaveza, načina oblikovanja društvenog života i provođenja slobodnog vremena te odnosa prema fizičkom i virtualnom okruženju.

Utjecaj upotrebe novih tehnologija na povećanje konflikata u obitelji dokumentirano je i u istraživanju Mescha iz 2006. godine u kojem se testirala hipoteza o povezanosti učestalosti i načina korištenja interneta s pojavom obiteljskih konflikata te doživljajem obiteljske kohezivnosti. Rezultati tog istraživanja pokazali su da se češći obiteljski sukobi pojavljuju paralelno s češćom upotrebom interneta od adolescenata u svrhu igranja virtualnih igara, komunikacije s prijateljima ili sudjelovanja u grupnim raspravama, dok s druge strane upotreba interneta za učenje ili u školske svrhe kao što je preuzimanje softvera ili traženje informacija, nije bila povezana s obiteljskim sukobima, obiteljskim vremenom i obiteljskom kohezivnošću (Mesch, 2006a:134).

Zanimljive rezultate o povezanosti učestalog korištenja društvenih mreža i neposredne komunikacije između članova obitelji donosi i novije istraživanje Salgur (2016) provedeno na uzorku od 445 adolescenata iz Rumunjske. U navedenom istraživanju 58,7 % ispitanika izjavilo je kako smatra da ne provode dovoljno vremena s članovima svojih obitelji, a gotovo polovina ispitanika (43,4 %) smatra da učestalo korištenje društvenih mreža negativno djeluje na svakodnevnu komunikaciju s članovima obitelji uživo. Više od trećine ispitanika (36,4 %) izrazilo je stav da vjeruju da bi provodili više vremena u komunikaciji s članovima obitelji kad ne bi toliko puno vremena trošili na društvene mreže.

Važan doprinos u sagledavanju te teme pružaju i istraživanja koja su se usmjerila na promatranje utjecaja novih digitalnih tehnologija na obiteljski život u kontekstu porasta mogućnosti rada na daljinu i obavljanja profesionalnih zadataka od kuće (Ghislieri i dr., 2017; Howard i dr., 2001, prema Hughes i Hans, 2004.). Iako je ta tema bila prisutna u spomenutim američkim istraživanjima već na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće, u posljednjih godinu dana nametnula se kao posebno važna zbog COVID-19 pandemije koja je prisilila mnoge ljude da svoje radno mjesto zamijene radom od kuće. Aktualna situacija je kod mnogih roditelja (posebice one s malom djecom) izazvala pojačane teškoće usklađivanja radnih i obiteljskih zahtjeva te je dovela praktički do brisanja granica privatnog i poslovnog u životima milijuna obitelji. Navedenim fenomenima svakako je potrebno posvetiti dodatnu pažnju u narednim istraživanjima.

ZAKLJUČAK

Napredak u području informacijsko-komunikacijskih tehnologija ostavlja brojne tragove u načinu života suvremenih obitelji. Unatrag dva desetljeća naglo raste interes znanstvenika i stručnjaka za proučavanje te teme te se vode različite rasprave o posljedicama uvođenja interneta u obiteljski život. Neki autori skloni su isticati različite pozitivne aspekte koje razvoj novih tehnologija unosi u život suvremenih obitelji, dok drugi autori naglašavaju nove socijalne rizike koji se javljaju u tom području. Rezultati prikazanih inozemnih i domaćih istraživanja upućuju na različite relacijske povezanosti uvođenja novih tehnologija u obiteljski život. Opisane promjene koje se tiču uspostave i razvoja romantič-

nih veza u virtualnom okruženju, načina funkcioniranja partnerskih i obiteljskih odnosa te roditeljstva u digitalno doba, kompleksne su naravi i nije ih moguće jednoznačno interpretirati. One zahtijevaju dubinsku analizu i sustavno praćenje provođenjem kontinuiranih istraživanja na tu temu.

S obzirom na to da u Hrvatskoj zasad nedostaju istraživanja u tome području, cilj je ovoga preglednog rada bio predstaviti neka aktualna kretanja, potaknuti propitivanje postojećih istraživačkih spoznaja, upozoriti na neistražena istraživačka pitanja te naglasiti potrebu za produbljivanjem razumijevanja nekih fenomena u budućim istraživanjima.

Svijest o utjecaju novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija na različite aspekte života suvremenih obitelji, u proteklih godinu dana dodatno je intenzivirana zbog povećane upotrebe interneta i digitalnih alata u obiteljskom okruženju u vrijeme COVID-19 pandemije.

S obzirom na navedeno, nužno je u predstojećem razdoblju intenzivirati istraživanja na tu temu te razvijati konceptualne modele kojima će se na cjelovitiji način pojasniti različiti načini prilagodbe obitelji na tehnološki razvoj. Također, zbog sve izraženijih potreba razvoja digitalne pismenosti, nužno je provoditi sustavne edukacije u tome području te razvijati preventivne i tretmanske programe usmjerene na pružanje podrške obiteljima u rješavanju problema koji su povezani s novim informacijskim i komunikacijskim tehnologijama.

Stručnjaci različitih profila koji rade u tome području u većoj mjeri i sami trebaju biti otvoreni za korištenje novih tehnologija i *online* načina rada u svrhu pravodobnog informiranja korisnika, boljeg umrežavanja stručnjaka, provođenja i evaluacije postojećih usluga te kreiranja novih usluga koje mogu povećati vjerojatnost učinkovitih intervencija (Vidović i Vejmelka, 2018).

Literatura

- >American Academy of Pediatrics (2018) *Children and Media Tips from the American Academy of Pediatrics*. <https://www.aap.org/en-us/about-the-aap/aap-press-room/news-features-and-safety-tips/Pages/Children-and-Media-Tips.aspx> (28. 3. 2020.).
- >Buljan Flander, Gordana i Brezinščak, Tea (2018) Živjeti zajedno u svijetu koji ne poznajemo: Roditeljstvo i odrastanje uz suvremene tehnologije u predškolskoj dobi, str. 8-20, u: Zaninović Tanay, Ljiljana i Tanay, Robert (ur.), *Sretna djeca: Umjetnost igranja, mašta, spoznaja, vježba i terapija*. Zagreb: Udruga hrvatskih učitelja likovne kulture.
- >Carlson, Rose, Lammert, Catherine i O'Leary, Joann M. (2012) The evolution of group and online support for families who have experienced perinatal or neonatal loss. *Illness, Crisis & Loss* 20(3): 275-293. DOI: 10.2190/IL.20.3.e
- >Cho, Chang-Hoan i Cheon, Hongsik John (2005) Children's exposure to negative Internet content: effects of family context. *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 49 (4): 488-509. DOI: 10.1207/s15506878jobem4904_8
- >Ciboci, Lana, Ćosić Pregrad, Ivana, Kanižaj, Igor i Vinković, Dejan (2020) *Nacionalno istraživanje o sigurnosti djece na internetu: HR Kids Online*. <http://hrkids.online/prez/EUKidsOnlineHRfinal.pdf>
- >Ciboci, Lana i Labaš, Danijel (2019) Digital Media Literacy, School and Contemporary Parenting. *Medijske studije* 10 (19): 83-101. DOI: 10.20901/ms.10.19.5

- >Cornwell, Benjamin i Lundgren, David C. (2001) Love on the Internet: Involvement and misrepresentation in romantic relationships in cyberspace vs. realspace. *Computers in Human Behavior* 17(2): 197-211.
- >Daneback, Kristian i Plantin, Lars (2008) Research on Parenthood and the Internet: Themes and Trends. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace* 2 (2): 1-10, <https://cyberpsychology.eu/article/view/4213/3255> (25. 2. 2020.).
- >Doty, Jennifer L. i Dworkin, Jodi (2014) Online social support for parents: a critical review. *Marriage & Family Review* 50(2): 174-198. DOI:10.1080/01494929.2013.834027
- >Družeta, Elena i Zgrabljic Rotar, Nada (2017) Uloga Facebooka u sentimentalnim odnosima mladih. *Medijske studije* 8 (16): 78-97. DOI: 10.20901/ms.8.16.6
- >Eastin, Matthew S.; Greenberg, Bradley S. i Hofschire, Linda (2006) Parenting the internet. *Journal of communication* 56 (3): 486-504. DOI: 10.1111/j.1460-2466.2006.00297.x
- >Fox, Jesse i Tokunaga, Robert S. (2015) Romantic partner monitoring after breakups: Attachment, dependence, distress, and post-dissolution online surveillance via social networking sites. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking* 18(9): 491-498. DOI: 10.1089/cyber.2015.0123
- >Furedi, Frank (2008) *Paranoid parenting: Why ignoring the experts may be best for your child.* (2nd ed.). London/New York: Continuum.
- >Ghislieri, Chiara, Emanuel, Federica, Molino, Monica, Cortese, Claudio G. i Colombo, Lara (2017) New Technologies Smart, or Harm Work-Family Boundaries Management? Gender Differences in Conflict and Enrichment Using the JD-R Theory. *Frontiers in psychology* 8, 1070, DOI: 10.3389/fpsyg.2017.01070
- >Hardie, Elizabeth i Buzwell, Simone (2006) Finding Love Online: The Nature and Frequency of Australian Adults' Internet Relationships. *Australian Journal of Emerging Technologies and Society* 4 (1): 1-14.
- >Haslam, Divna M., Tee, Amelia i Baker, Sabine (2017) The use of social media as a mechanism of social support in parents. *Journal of Child and Family Studies*, 26(7), 2026–2037. DOI: 10.1007/s10826-017-0716-6
- >Hertlein, Katherine M. i Ancheta, Katrina (2014a) Clinical application of the advantages of technology in couple and family therapy. *The American Journal of Family Therapy* 42 (4), 313-324. DOI: 10.1080/01926187.2013.866511
- >Hertlein, Katherine M. i Ancheta, Katrina (2014b). Advantages and Disadvantages of Technology in Relationships: Findings from an Open-Ended Survey. *Qualitative Report* 19 (22), 1-11.
- >Hertlein, Katherine M. i Blumer, Markie L. C. (2013) *The couple and family technology framework: Intimate relationships in a digital age.* Routledge/Taylor & Francis Group.
- >Hughes Jr. Robert i Hans, Jason (2004) Understanding the effects of the Internet on family life, str. 506-520, u: Coleman, Marilyn; Ganong, Lawrence (ur.) *Handbook of contemporary families - Considering the Past, Contemplating the Future.* Thousand Oaks, CA: Sage.
- >Internet World Stats (2020) *World Internet Users and Population Statistics 2019.* <https://www.internetworldstats.com/stats.htm> (06. 4. 2020.).
- >Kiruhi, Macharia, Ngugi, Muiru i Kai, Wambui (2018) Culture, Spousal Communication and the Social Media, str. 139-158, u: Omenugha, Kate Azuka, Fayoyin, Adebayo, Ngogi, Charles Muiru (ur.) *New Media and African Society - essays, reviews and research,* Namibia: Namibia Planned Parenthood Association.
- >Kraut, Robert, Patterson, Michael, Lundmark, Vicki, Kiesler, Sara, Mukophadhyay, Tridas i Scherlis, William (1998) Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being?. *American psychologist* 53 (9): 1017-1031.
- >Livingstone, Sonia i Helsper, Ellen (2008) Parental mediation and children's Internet use. *Journal of broadcasting & electronic media* 52 (4), 581-599. DOI: 10.1080/08838150802437396
- >Matković, Antonia i Landripet, Ivan (2015) Pronalazak partnera u virtualnom svijetu: motivi i psihosocijalna obilježja korisnika internetskih servisa za upoznavanje u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju* 45(1): 37-67. DOI:10.5613/rzs.45.1.2

- >McKenna, Katelyn Y.A., Green, Amie S., Gleason, Marci E.J. (2002) Relationship formation on the Internet: What's the big attraction?. *Journal of social issues* 58 (1): 9-31. DOI:10.1111/1540-4560.00246
- >Merkle, Erich R. i Richardson, Rhonda A. (2000) Digital dating and virtual relating: Conceptualizing computer mediated romantic relationships. *Family Relations* 49 (2): 187-192. DOI: 10.1111/j.1741-3729.2000.00187.x
- >Mesch, Gustavo S. (2006a) Family relations and the Internet: Exploring a family boundaries approach. *The Journal of Family Communication*, 6 (2): 119-138. DOI: 10.1207/s15327698jfc0602_2
- >Mesch, Gustavo S. (2006b) Family characteristics and intergenerational conflicts over the Internet. *Information, Communication & Society*, 9 (4): 473-495. DOI: 10.1080/13691180600858705
- >Muisse, Amy, Christofides, Emily i Desmarais, Serge (2014) "Creeping" or just information seeking? Gender differences in partner monitoring in response to jealousy on Facebook. *Personal Relationships* 21 (1): 35-50. DOI: 10.1111/per.12014
- >Özgür, Hasan (2016) The relationship between Internet parenting styles and Internet usage of children and adolescents. *Computers in Human Behavior* 60: 411-424. DOI: 10.1016/j.chb.2016.02.081
- >Padilla-Walker, Laura M.; Nelson, Larry J.; Carroll, Janson S. i Jensen, Alexander. C. (2010) More than a just a game: video game and internet use during emerging adulthood. *Journal of youth and adolescence* 39 (2): 103-113. DOI: 10.1007/s10964-008-9390-8
- >Plantin, Lars i Daneback, Kristian (2009) Parenthood, information and support on the internet. A literature review of research on parents and professionals online. *BMC family practice* 10 (1): 34. DOI: 10.1186/1471-2296-10-34
- >Poliklinika za djecu i mlade Grada Zagreba (2017) *Prvo nacionalno istraživanje o predškolskoj djeci pred malim ekranima (rezultati)*. <https://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/prvo-nacionalno-istrazivanje-o-predskolskoj-djeci-pred-malim-ekranima/>
- >Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba (2019) *Rezultati nacionalnog istraživačkog projekta "Društvena online iskustva i mentalno zdravlje mladih"* <https://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/rezultati-nacionalnog-istrazivackog-projekta-drustvena-online-iskustva-i-mentalno-zdravlje-mladih/>
- >Przybylski, Andrew K., Murayama, Kou, DeHaan, Cody R. i Gladwell, Valerie (2013) Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in human behavior* 29(4): 1841-1848. DOI: 10.1016/j.chb.2013.02.014
- >Rompaey, Veerle, Van Roe, Keith i Struys, Karin (2002) Children's Influence on Internet Access at Home: Adoption and use in the family context. *Information, Communication & Society*, 5 (2): 189-206. DOI: 10.1080/13691180210130770
- >Rosenfeld, Michael J. i Reuben J. Thomas (2012) Searching for a mate: The rise of the Internet as a social intermediary. *American Sociological Review* 77 (4): 523-547. DOI: 10.1177/0003122412448050
- >Salgur, Selami Ahmet (2013) The effect of social networking on teenagers' school success. *Euromentor Journal* 4 (3): 35-46.
- >Salgur, Selami Ahmet (2016) How does the use of social networking affect family communication of teenagers?. *Euromentor Journal* 7 (1): 21-32.
- >Strinavić, Gabriela (2019) *Privrženost i karakteristike prekinute veze kao odrednice online nadgledanja bivšeg partnera*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- >Štulhofer, Aleksandar, Urch, Dražen, Marjanović, Bojan, Bauer, Marina, Čupić, Marina, Kunej, Ana, Mikac, Una, Mlinarić, Ana, Špoljar, Nikolina, Vojnić Tunić, Ana, Vračević, Tihomir i Vujčić, Maja (2006) Spolne/rodne razlike u on-line seksualnim aktivnostima i njihovim posljedicama. *Društvena istraživanja* 15 (6): 1029-1045.
- >Valcke, Martin, Bonte, Sarah, De Wever, Bram i Rots, Isabel (2010) Internet parenting styles and the impact on Internet use of primary school children. *Computers & Education* 55(2): 454-464. DOI: 10.1016/j.compedu.2010.02.009
- >Van Ouytsel, Joris, Van Gool, Ellen, Walrave, Michel, Ponnet, Koen i Peeters, Emilie (2016) Exploring the role of social networking sites within adolescent romantic relationships and dating experiences. *Computers in Human Behavior* 55: 76-86. DOI: 10.1016/j.chb.2015.08.042

- >Van Ouytsel, Joris, Van Gool, Ellen, Walrave, Michel, Ponnet, Koen i Peeters, Emilie (2017) Sexting: adolescents' perceptions of the applications used for, motives for, and consequences of sexting. *Journal of Youth Studies* 20(4), 446-470. DOI: 10.1080/13676261.2016.1241865
- >Vejmelka, Lucija (2020) Komunikacija među partnerima u digitalno doba: mogućnosti obiteljske medijacije. *Ljetopis socijalnog rada* 27 (2), 341-368. DOI: 10.3935/ljsr.v27i2.347
- >Vidović, Petra i Vejmeka, Lucija (2018) Korisnost i uloga virtualnog okruženja u pomažućoj praksi. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 54(1): 138-151. DOI: 10.31299/hrri.54.1.10
- >Vijeće Europe (2016) Strategija Vijeća Europe za prava djeteta (2016.-2021.). https://mdomsp.gov.hr/UserDocsImages/Vijesti2018/StrategijaVE-za-prava-djece-2016-2021_prijevod_HR.pdf (4. 4. 2020.).
- >Vijeće Europe (2018) Preporuka CM/Rec(2018)7 Odbora ministara državama članicama o Smjernicama za poštivanje, zaštitu i ostvarivanje prava djeteta u digitalnom okruženju.
- >Whitty, Monica T. (2005) The realness of cybercheating: Men's and women's representations of unfaithful Internet relationships. *Social science computer review* 23(1), 57-67. DOI: 10.1177/0894439304271536
- >Williams, Amanda L. i Merten, Michael J. (2011) iFamily: Internet and social media technology in the family context. *Family and Consumer Sciences Research Journal* 40(2): 150-170. DOI: 10.1111/j.1552-3934.2011.02101.x

INFLUENCE OF NEW INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES ON FAMILY LIFE

Slavica Blažeka Kokorić

ABSTRACT *In parallel with the increasing availability of personal computers and smartphones in the 21st century, and the increasing frequency of Internet use in daily lives of members of all generations, the interest of scientists in studying the influence of new information and communication technologies on family life is growing significantly. Considering that there is a lack of scientific papers and research on this topic in Croatia, the aim of this review paper is to elaborate current trends and research findings in this field, to deepen the understanding of positive and negative influences of increased use of new information and communication technologies on various aspects of contemporary families' lives and to offer a framework for future research in this area. Particular emphasis in this paper is placed on the analysis of changes in family life in the area of partnership / marital relations and parenting, with a comment on the impact of the COVID-19 pandemic. In conclusion, the need for further research and improvement of professional support aimed at prevention and resolution of family problems related to new information and communication technologies is highlighted.*

KEYWORDS

INTERNET, NEW INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES, FAMILY CHANGE, PARTNERSHIP / MARITAL RELATIONS, PARENTING, COVID-19 PANDEMIC

Author note

Slavica Blažeka Kokorić :: Faculty of Law University of Zagreb - Social Work Study Centre
:: slavica.blazeka@pravo.hr